

מוסר אנושי והתורה

רמב"ם משנה תורה הלכות מלכים פרק י הלכה ז - המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחרך, יצא זרעו של ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחוייבין במילה. הלכה ח - אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה, והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני, ואין נהרגין עליה.

מחויבות יהודית בעולם מודרני : הרב חיים הירשנזון ויחסו אל המודרנה/ דוד זר עמ' 275

הרח"ה טוען שעם ישראל היה קיים עוד לפני זמנו של אברהם אבינו. מתוך דיון מעמיק בסתירות שונות שעולות מן המקרא בעניין הכרונולוגיה של יוצאי מצרים הוא מגיע למסקנה כי השם "ישראל" הוא אינו שם פרטי של יעקב כי אם שם קיבוצי המעיד על עם ששמו אשריאל, אשר התפצל לשניים. חלקו נדר עד למצרים והתיישב שם ונודע שמו בשם "היקסוס" וחלקו נשאר בארץ כנען. עם בוא בני יעקב למצרים הם הצטרפו לעמם אשר ישב בארץ גושן זה מזמן. שני חלקי עם אלה מסבירים לדוגמה את הסתירות בעניין הכרונולוגיה השונה של בני ישראל ושל בני יעקב וכן תמיהות שונות שעולות עם הקריאה בספר בראשית ובספר שמות.⁵⁹

סיפורי התורה אשר היו חלק בלתי נפרד ממורשתו. קדימותו של עם ישראל הרחק בימי קדם מאפשרת לרח"ה לטעון בדבר הברית הדמוקרטית שנכרתה בין האל לבין עם ישראל. התפיסה ש"כפה עליהם הר כגיגית" אינה הולמת את תפיסתו של הרח"ה אשר טוען לקבלה הדדית של תנאי הברית. האל "המתין" עד שהעם יהיה מוכן לקבלת התורה. "המתנה" זו היא מעין ציפיה סבלנית של אב הצופה בהתפתחות בנו. האל לא רצה לתת את התורה טרם זמנה. האל "עקב" אחר שבט אשריאל והיה ער לכך שעם זה היה שונה מסביבתו עוד טרם ניתנה התורה. כך הרח"ה מפרש לדוגמה את שמירת המצוות של האבות. האבות היו מפותחים יותר מהעמים שמסביבם מבחינה מוסרית וערכית ולכן מכוח סברתם קיימו מצוות וזאת למרות שעדיין לא ניתנה תורה. כדוגמה לכך מביא הרח"ה את פרשת היבום:

ואם שפשוט שאין לדמות יבום זה לדיני יבום שבתורה שבכתב ושבעל פה, שיבום זה היה בארץ המזרח הרבה קודם מתן תורה. מאלה העמים אשר התפתחו מעט ויצאו כבר מגדר הפראית ולא חפצו לעשות עוד כאבותיהם לקבור את אשת המת חיה עם המת למען לא תהיה לאיש זר רק שבמקום קבורתה תנשא לאחד מקרובי המת והתורה בטלה גם את מנהג זה וצוותה את הייבום ואת החליצה לאחי המת ומשפט הקבורה נתחלף למשפט הגאולה ולנחלה גם בשאר קרובים אשר ידענו שהחזיק עוד בימי שפוט השופטים בימי בועז, בכל זאת ענייני המשפט שבייבום מדמים מעשה אבות למעשה תורה, כי האבות התפתחו יותר מן העמים המפותחים שבזמנם והתקרבו לדעת תורה.⁶¹

בעקבות הרמב"ם מאמץ הרח"ה את הגישה שהמצוות לא ניתנו בחלל ריק. מסורות שונות, כדוגמת יבום, פרה אדומה,⁶² פטר רחם,⁶³ שבת,⁶⁴ טבילה וטהרה⁶⁵ ועוד, היו נהוגים גם בעמים האחרים. בני ישראל אימצו מסורות אלו גם מתוך ההשפעה התרבותית עצמה וגם מתוך התפתחות שכלית מדין סברא. אברהם ציווה לבניו על מספר מצוות עוד לפני מתן תורה מתוך "סברא". דבר זה מעיד על רמת ההתפתחות הגבוהה של שבט אשריאל. הרח"ה מדגיש את הקונטקסט ההיסטורי-תרבותי שבו ניתנה התורה. דווקא כך נוכל לעמוד על הקירבה ועל השוני ביניהם לעמים האחרים. מצוות יבום היא דוגמה למעשה אבות שעשו עוד לפני מתן תורה. אשורר התורה את ההבנה הבסיסית שהגיעו אליה האבות מעיד על רמתם הגבוהה ולענייננו: על בשלות השבט לכרות ברית הרדית עם האל: לקבל את התורה.

על מנת "להאיץ את התהליכים" בחר האל לתת את התורה, טרם זמנה, לעם ישראל על מנת שהוא יקדם את ההתפתחות המוסרית בעולם.⁶⁶ תורה זו אשר ניתנה בהר סיני היתה בראשונה בידי כוהני העם ונביאיו ולא היתה נחלת העם כולו.⁶⁷ המלחמות הרבות שבהן היה נתון העם עם הגיעו לארץ, ואי ידיעת קרוא וכתוב של מרבית העם,⁶⁸ לא אפשרו את התפשטות התורה. רק בזמן גלות בבל התחילה התורה להתפשט בעם בעזרתו של עזרא והגיעה לשיאה בימי בית שני.⁶⁹

1. שכל טוב (בובר) בראשית פרק לח ד"ה ח) ויאמר יהודה

ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה. שהרי בביאה אתה קונה אותה לך: והקם זרע לאחייך. כלומר על אחיך, למדנו שהיו נוהגין במצוות יבום קודם מתן תורה ממצות הדעת, מכאן תשובה למינים האומרים שאין יבום תלוי אלא בנחלה, שהרי עדיין לא היתה נחלה בישראל, שנאמר וישב יעקב בארץ מגורי אביו (בראשית לז א), ואמר ודור רביעי ישובו הנה (שם טו טז), ותשובה לאומרים כי ישבו אחים יחדיו (דברים כה ה), קרובים ולא אחים ממש, שהרי ער ואונן אחים ממש היו בני אב אחד ואם אחת, ולמדנו יבום מיבום, מה כאן אחיה ממש אף להלן אחיה ממש:

2. בראשית רבה (וילנא) פרשה ק ד"ה ז ויספדו שם

ויספדו שם וגו', - ומנין לאבל שהוא שבעה?
 ר' אבא מיייתי לה מהכא (מביא ראייה מכאן) ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ י), ולמדן דבר קודם מתן תורה,
 ריש לקיש בשם בר קפרא מיייתי לה מהכא (ויקרא ח) ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו', מה אתם נמשחתם בשמן המשחה שבעה ימים אף אתם שמרו לאחיכם שבעה ימים,
 רבי הושעיא מיייתי לה מהכא (ויקרא ח) ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים, מה הקב"ה שימר לעולמו שבעה ימים אף אתם שמרו לאחיכם שבעה ימים, דא"ר יהושע בן לוי שבעה ימים נתאבל הקב"ה על עולמו,
 ר' יוחנן מיייתי לה מהכא (במדבר יב) אל נא תהי כמת אלא תסגר, מה ימי הסגר שבעה אף ימי אבל שבעה

3. שמות רבה (שנאן) פרשה ה ד"ה ה, יח תכבד

תכבד העבדה על האנשים ויעשו [בה ואל ישעו בדברי שקר] (שמות/ ה'). והיו בידם מגילות שהיו משתעשעים בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלם לפי שהיו נוחין בשבת. אמר להם פרעה: תכבד העבדה [על האנשים], ואל יהו משתעשעים, ואל יהו נפישין ביום השבת.

4. בראשית פרק כו פסוק ה

עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֶלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרְתִּי מִצֹּתִי חֲקוּתִי וְתוֹרֹתַי:

רשב"ם שם

חוקותי ותורותי - לפי עיקר פשוטו כל המצוות הניכרות כגון גזל ועריות וחימוד ודינין והכנסת אורחים, כלם היו נוהגין קודם מתן תורה אלא שנתחדשו ונתפרש[ו] לישראל וכרתו ברית לקיימן: - מהן המצוות 'הניכרות'? מה משמעות מתן תורה לגביהן?

5. שמות פרק יח פסוק יג

וַיְהִי מִמָּחָרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב:

רשב"ם שם

(יג) לשפוט את העם - אפילו אם בא יתרו קודם מתן תורה, דיני ממונות היה להם מעולם, אף כי אמרו רבותינו כי במרה ניתנו להם דינים כדכת' שם שם לו חק ומשפט.

6. כיצד התפתחה התורה לפי הרמב"ם?

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה א

על ששה דברים נצטווה אדם הראשון: על ע"ז, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים, אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממש רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה, הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, נמצאו שבע מצוות, וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית, ובמצרים נצטווה עמרם במצות יתירות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו. +/השגת הראב"ד/ וכן היה הדבר בכל העולם וכו' והוסיף תפלה לפנות היום. א"א כן היה ראוי לומר והוא התפלל שחרית והפריש מעשר (ויצחק הוסיף תפלה אחרת) עכ"ל. מכילתא משפטים

וכי יזיד איש. למה נאמ' פרשה זו, לפי שהוא אומר, ואיש כי יכה כל נפש אדם וגו', יכול אף המזיד והשוגג ואחרים והמרפא שהמית והמכה ברשות בית דין והרודה בבנו ובתלמידו במשמע, ת"ל וכי יזיד, [להוציא את השוגג], איש, להוציא את הקטן; איש, להביא את האחרים; רעהו, להביא את הקטן; רעהו, להוציא את אחרים. - איסי בן עקיבא אומר, קודם מתן תורה, היינו מוזהרים על שפיכות דמים, לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו; באמת אמרו, פטור מדיני בשר ודם, ודינו מסור לשמים.